
KÖZÉPKOR

A „cruce signatitól” Ridley Scott „Mennyei Királyságáig”

A 2014-ben a harmadik kiadását megélő könyv *Thomas F. Madden* tollát dicséri. A keresztes hadjáratok, mind megítélésük, mind a történelemben betöltött szerepük miatt sok kutató fantáziáját megmozgatták. Az sem elhanyagolható tényező a téma kutatásában, hogy több évszázadot érintettek csupán a szigorúan a Szentföldön lezajló események is, nem is említve az európai történéseket. És persze ezek az események sok hőst és jelentős személyiséget termeltek mindkét oldalon (gondoljunk most Oroszlánszívű Richárd királyra, vagy Szaladinra), akik monográfiája és tetteinek feldolgozása szintén kapcsolódik a témához. Erről a sokszor feldolgozott és annál is többféleképpen értékelt eseménysorról szól Madden könyve is.

Thomas F. Madden 1960-ban született, történész diplomát az Új-Mexikói, majd az Illinois-i Egyetemen szerzett. Kutatási területe a középkor és a reneszánsz, sokat foglalkozott a Mediterráneum térségével és Veleccével. Jelenleg ő vezeti a Saint Louis University (Missouri) középkorral és reneszánszsal foglalkozó részlegét. Több írása is megjelent olyan híres folyóiratokban, mint a *The New York Times*, a *Washington Post*, vagy a *Wall Street Journal*. Munkájáért több díjat is kapott, például 2005-ben Haskins Medal kitüntetést az *Enrico Dandolo and the Rise of Venice* című munkájáért. Madden professzor munkái közül sok foglalkozik a keresztes hadjáratok történetével, illetve a kereszténység és az iszlám kapcsolatával. Ezeknek a munkáknak köszönhetően a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás után többször kérték fel szakértőnek, ahol a középkori keresztes hadjáratok, a dzsihád és a modern terrorizmus kapcsolatát kereste. Most bemutatott munkáját többen méltatják külföldön, például a *Byzantische Zeitschrift* szerint ez egy briliáns kézikönyv hallgatónak és oktatóknak egyaránt, illetve mindazoknak, akik érdeklődnek a keresztes hadjáratok története iránt.¹ De lássuk akkor miben is egyedi ez az alkotás, mi teszi ennyire briliánssá?

¹ <http://www.thomasmadden.org/books.html>

Madden professzor a keresztes hadjáratok (crusades), mint fogalom eredetével kezdi a munkáját. Ami a „cruce signati” kifejezésből ered. Ez nagyjából annyit jelent: „azok, akik megjelöltettek a kereszt által”. Innentől pedig kronologikus sorrendben halad végig a keresztes hadjáratok történetén. De nem az első keresztes hadjáratral, és nem is a clermonti zsinattal kezdi történetét, hanem ezektől az eseményektől párszáz évvel korábbiakról, az iszám kialakulásától, majd bemutatja az Ibériai-félszigeten történt arab hódításokat, és a törökök előrenyomulását Asia Minor területén, ami veszélyeztette a Bizánci Birodalmat. Csak ezután érünk el II. Orbán pápa felhívásáig, mely harccal elérhető megváltással kecsegtet, és a Szentírásból idézett sorokkal erősíti meg szavait.

Ezután következik az egyes keresztes hadjáratok történetének bemutatása, úgy, ahogyan Madden látta. (És ahogy elnevezte.) A narráció követhető, az események szinte egymásból következnek, így nagyon olvasmányos a munka. A szerző nem feledkezik meg az események ismertetése mellett a cselekvőkről sem, tehát bemutatja a fontosabb történelmi személyiségeket, akik a témához kapcsolódnak, és páran közülük ma már legendákká váltak. Nem fukarkodik a hadi események leírásában sem, pár fontosabb csatáról részletesen is olvashatunk. Természetesen nem feledkezik meg a szerző a korban nagyon fontos keresztes államok bemutatásáról sem. Alakulásuktól a bukásukig figyelemmel követi őket. Ugyanúgy a Szentföldön alakult lovagrendek (Templomosok, Ispótyalosok, Német Lovagrend) sorsát is nyomon követhetjük az írásban. Madden a keresztes seregek útját bemutató térképekkel is segíti az olvasót, hogy eligazodjon a középkori Közel-Kélelen. Emellett egy rövid képmellékletben (fontosabb helyek, személyek, események) teszi változatosabbá az írását. Ugyanezt szolgálja a korabeli források közlése is, melyeket angolra fordítva, a törzsszövegtől elkülönítve és azt megtörve hasábokban közöl, ezzel színesítve és alátámasztva írását.

Itthoni olvasóként kellemes volt olvasni a keresztes hadjáratok (sok helyen inkább csak megemlített) magyar vonatkozásairól is. Gondolok itt Bouilloni Gottfried és Könyves Kálmán megegyezésére a keresztes seregek átvonulásáról, vagy II. András döntéséről, miszerint letelepíti a Német Lovagrendet Magyarországon. Persze II. Andrásról többet is olvashatunk a V. keresztes hadjárat kapcsán, hiszen ő volt az egyetlen magyar király a Szentföldön, aki ezzel apja, III. Béla esküjét szentesítette. Azt még érdekesebb volt olvasni, hogy nemcsak András, hanem bátyja, Imre is felvette a keresztet. Ez utóbbi érdekesség gyakran kimarad a magyar történelmi értekezésből, amikor Imre és András párharcáról van szó.

Madden munkájában sokat hivatkozik előző szerzők munkáira, főleg

amikor eltér a „szakzsargontól”, és újszerű fogalmakkal él. Például Remete Péter „keresztes hadjáratát” bemutatva hozzát teszi, hogy ezt Jonathan Riley-Smith a keresztes hadjáratok első hullámának nevezte. A munkában a legfrissebb kutatási eredményeket is felhasználja, például megcáfolja ezen kutatásokra hivatkozva, hogy a keresztes seregek nagy részét az Európában mellőzésre kárhóztatott másod-és harmad szülött nemes férfiak alkották.

Újszerű fogalmi rendszerrel dolgozik a szerző. Ez a hadjáratok elnevezésén látszik kifejezetten. Nála ugyanis nyolc helyett csak öt keresztes hadjáratról olvashatunk, az V. keresztes hadjáratról bezárólag, amiben II. András is részt vett. Ezt követően nem számmal jelöli a keresztes hadjáratokat, hanem személyhez köti, történetesen ahhoz, aki azt megszervezte, így logikus a váltás. Ezek alapján a VI. keresztes hadjáratot II. Frigyes német-római császár keserű emlékezetű hadjáratának, míg a VII. és VIII. keresztes hadjáratot IX. (Szent) Lajos hadjáratának könyveli el.

Madden azonban továbbmegy. Történelmi összefoglalója nemcsak a Közel-Keletre összpontosul. Bemutatja az Ibériai-félsziget harcait, a reconquistát, ezenkívül egy európai keresztes hadjáratot is, a kathar eretnokség felszámolását. Kronológiailag sem áll meg 1291-ben Akkon elestével. Az összefoglalója az oszmán törökök elleni védelmet is bemutatja a XVII. századig. Ebbe beletartozik természetesen Nikápoly, a várnai csata, vagy a lepantói tengeri keresztény győzelem, egészen a Szent Ligák megalakulásáig. Egy rövid fejezetet még a keresztes hadjáratok és a nők kapcsolatának szán.

Azonban nem lehet nem észrevenni egy hibát a könyvben. A címe: *The Concise History of the Crusades*, tehát a keresztes hadjáratok tömör, velős története már előrevetíti ezt a hibát. Ugyanis egy ekkora témát bátor vállalkozás tömören feldolgozni. Elismerhetjük, hogy Madden vállalkozása sikeres volt, azonban a szakmunkákhoz szokott olvasó figyelmét nem kerüli el ennek a „tömörségnek”, „velősségnek” az árnyoldala. A könyv épp a megírásnak célja miatt inkább csak összefoglaló, mint elemző. Gyakran az események bemutatására helyezi a hangsúlyt és nem keresi, vagy nem mutatja be az események mögötti okokat. A másik probléma is ebben a „velősségben” keresendő. Ugyanis néha (legalábbis szerintem) nem találja meg az egyensúlyt abban, hogy mit írjon le. A korai keresztes hadjáratok bemutatása sokkal mélyebb, mint a későbbi törökellenes harcoké. Ezt a részt leginkább elnagyoltnak tudnám lefesteni. Az egyensúly hiánya azonban még a korai hadjáratok leírásánál is megfigyelhető. Például a hattini csata leírása (vagyis inkább a mészárlás körülményei) elég rövidre sikerült, főleg úgy, hogy például a nikápolyi csatában a szerző elmerül a hadi események bemutatásában. És persze az sem figyelmen kívül hagyandó, hogy a Szent

Ligák cselekedeteinek leírása még ennél is tömörebb, szinte csak megemlíti a szerző, hogy ezek a ligák léteztek.

Miért érdemli meg mégis a fentebb említett briliáns jelzőt a munka? Szerintem a válasz az utolsó fejezetben keresendő, ami a keresztes hadjáratok örökségével foglalkozik. Ebben a fejezetben bemutatja Madden professzor azt, miként alakult át a keresztes hadjáratok megítélése mind a nyugati keresztény világban, mind az iszlám területeken. Leírja, hogy a gyarmatosítás és az imperializmus korában a nyugati civilizációk a keresztes eszmére alapozva hódítottak, míg az iszlám világ például Szaladinról sokáig teljesen megfélemlkezett. A Nyugat vitte vissza az oktatáson keresztül a Közel-Keletre a keresztes hadjáratok emlékét, és adott táptalajt a mai terrorista ideológiáknak, melyek egy része a jelenlegi harcokra a keresztes hadjáratok revansaként tekint. Ebben a fejezetben – melyben Madden megállapítja a Nyugat felelősségét – találtam meg a munka zsenialitását.

A könyv végén található egy bibliográfiai fejezet, mely a szakmunkákat foglalja össze témák szerint (keresztes ideológia, első keresztes hadjárat stb.), és a fontosabbakat egy-két mondatban be is mutatja. Még jobban használható az a fejezete, ami csak az angol nyelven megjelent forrásokat és szakmunkákat foglalta össze a téma iránt érdeklődőknek, ezzel megkönnyítve a további olvasást.

Összességében, véleményem szerint, Madden a nyugati világ több mint fél évszázada kialakult, a keresztes hadjáratokkal kapcsolatos megítélésén próbált változtatni a munkájában. A Nyugat manapság nagyon elítéli a keresztes hadjáratokat, köszönhetően *Sir Steven Runciman* pótolhatatlan munkájának. A könyv néhol ellentmond ennek az alapműnek, ami leginkább a Bizánccal kapcsolatos részeknél érhető tetten. Madden részese volt annak a csapatnak, amely segítette *Ridley Scott*nak megalkotni a nagyszabású keresztes hadjáratokról szóló filmjét. Szerinte Madden professzor egyike azoknak, akik úgy vélik, a Szentföldre érkező harcosok egy Mennyei Királyság megteremtésén fáradoztak. Ez a gondolat, úgy vélem, átjárja a könyvét.

És hogy kinek ajánlom? Nem mondhatok mást, amit már olvashattak a *Byzantische Zeitschrift* hasábjain: hallgatóknak, oktatóknak, és mindenkinek, aki érdeklődik a keresztes hadjáratok története iránt.

Thomas F. Madden: The Concise History of the Crusades (A keresztes háborúk rövid története)
Third Edition, Published by Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2014. 265 o.

Varga József